

PROSTOR

18 [2010] 1 [39]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

110-121 IVA MURAJ

VILA BANA PEROVIĆA U RABU ARHITEKTA
EGONA STEINMANNA IZ 1932. GODINE

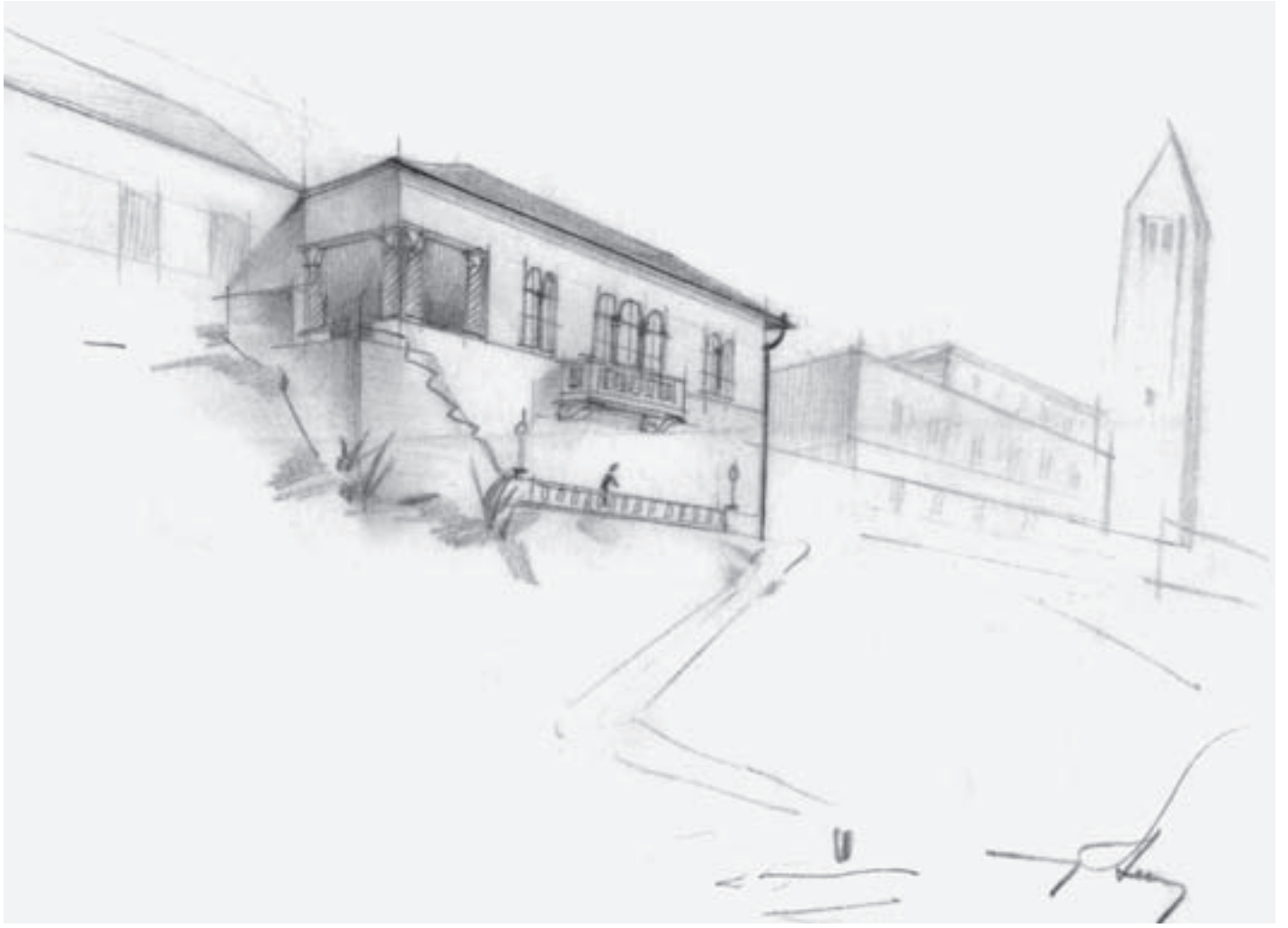
THE 1932 BAN PEROVIĆ'S VILLA IN RAB
BY ARCHITECT EGON STEINMANN

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 72.036(497.5 RAB)"19"E.STEINMANN

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
UDC 72.036(497.5 RAB)"19"E.STEINMANN

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU, ARHITEKTONSKI FAKULTET
UNIVERSITY OF ZAGREB, FACULTY OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
18 [2010] 1 [39]
1-266
1-6 [2010]

SL. 1. SKICA VILE, PERSPEKTIVA, VIZURA S MORA, PRVA VARIJANTA, NEIZVEDENO, 1932.
FIG. 1 SEA VIEW OF THE VILLA, PERSPECTIVE SKETCH, FIRST VERSION, UNEXECUTED, 1932

IVA MURAJ

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR – 10000 ZAGREB, KAČIČEVA 26

IZVORNI ZNAJSTVENI ČLANAK
UDK 72.036(497.5 RAB)“19”E.STEINMANN

TEHNIČKE ZNAJSTVO / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.04 – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 3. 2. 2010. / 1. 6. 2010.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
HR – 10000 ZAGREB, KAČIČEVA 26

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
UDC 72.036(497.5 RAB)“19”E.STEINMANN

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.04 – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 3. 2. 2010. / 1. 6. 2010.

VILA BANA PEROVIĆA U RABU ARHITEKTA EGONA STEINMANNA IZ 1932. GODINE

THE 1932 BAN PEROVIĆ'S VILLA IN RAB BY ARCHITECT EGON STEINMANN

PEROVIĆ, IVAN
RAB
STEINMANN, EGON
VILA
1932.

PEROVIĆ, IVAN
RAB
STEINMANN, EGON
VILLA
1932

U članku se analizira nekadašnja vila bana Savske banovine Ive Perovića, koja je izgrađena 1932. godine prema projektu arhitekta Egon Steinmanna u povijesnoj jezgri grada Raba, danas poznata kao 'banova' vila (Gornja ulica 21). Svojim izrazito bogatim tradicionalnim i stilskim arhitektonskim izrazom vila se razlikuje od većine suvremenih Steinmannovih međuratnih realizacija javnih zgrada u Zagrebu.

The paper presents an analysis of the villa that used to belong to the *ban* (governor) of *Savska banovina* (province), Ivo Perović, and which is known today as "ban's villa" (21 Upper Street). It was designed by architect Egon Steinmann and built in 1932 in the historic centre of Rab. Its traditional architectural style differentiates it from the majority of Steinmann's interwar public buildings built in Zagreb.

UVOD

INTRODUCTION

Članak je rezultat stalnih istraživačkih aktivnosti autorice vezanih za djelovanje arhitekta Egon Steinmanna. Težište istraživanja jest pronalazak i kompletiranje izvorne arhivske građe njegovih projekata i realizacija. Istraživanje dokumentacije u Hrvatskom državnom arhivu rezultiralo je stvaranjem opsežne građe koja je djelomično korištena prilikom pisanja magistarskog rada 2004. godine¹ i doktorske disertacije 2009. godine.² Velik dio skupljene građe još nije obrađen niti je publiciran. Vila u Rabu jedna je od tema koja je do današnjih dana ostala po strani od znanstvenih i stručnih interesa.

Arhitekt Steinmann projektirao je u Rabu za naručitelja Ivu Perovića i izveo vilu, danas poznatu kao 'banova' vila. U prepoznatljivoj silueti grada, duž zapadnih gradskih zidina poluotoka s četiri karakteristična zvonika nalazi se i nekadašnja 'banova' vila. Izgrađena je i useljena tijekom 1932. godine.

U članku je iscrpno prikazana i interpretirana ova manje poznata i nepublicirana realizacija arhitekta Steinmanna. Iznose se rezultati istraživanja izvornih nacrti, građe arhitektonске ostavštine (izvornih fotografija) i analiza lokacije, faze projekta, izgradnje i današnjeg stanja građevine. Danas je u zgradi smještena Narodna knjižnica i čitaonica grada Raba i Udruženje obrtnika Raba Obrtničke komore Rijeke.

Cilj je ove kompleksne teme – uzimajući u obzir urbanistički položaj vile u značajnoj vizuri

grada, povijesnu slojevitost poluotoka, problematiku konzervacije i zaštitu povijesne jezgre grada – pokušaj objašnjenja i vrednovanja jednog arhitektonskog dostignuća s početka tridesetih godina 20. stoljeća.

Rab – Otok Rab nalazi se u sjevernom Jadranu i sastavni je dio otočnog arhipelaga Kvarnerskog zaljeva. Najjužniji je od kvarnerskih otoka. Grad Rab smješten je na istoimenom otoku.³ Rab ima bogatu kulturnu, povijesnu i graditeljsku baštinu, kao i brojne prirodne ljepote. Povijesni gradovi najbolji su primjeri raznovrsnosti vremenskog nastajanja graditeljskog naslijeđa. Rab kao slojevito kulturno dobro povijesna je cjelina u kojoj su mnoga razdoblja i gotovo svi stilovi ostavili svoje tragove. Povijesni grad Rab (antička *Arba*) smješten je na malom poluotoku i opasan zidinama koje su nekada služile za obranu od napada. Današnju ukupnu prostornu organizaciju i najveći dio graditeljskog naslijeđa (sakralne spomenike i gradske zidine) grad je stekao uglavnom u romanici pa je taj stil dominantan u njegovoj povijesnoj slici. U jugoistočnom je dijelu grada nepravilna tlocrtna shema rano-srednjovjekovnih značajki, za razliku od sjeverozapadnog dijela gdje je zadržana ortogonalna pravilnost uličnog rastera. Tri usporodne uzdužne ulice – Gornja, Srednja i Donja – protežu se od sjeverozapadnih zidina do jugoistočnog dijela poluotoka, gdje se gube u nepravilnoj planimetriji. Niz okomitih ulica (zapravo strmih stubišta) u pravilnim razmacima spajaju Srednju s Gornjom ulicom i zatvaraju stambene insule položene poprečno na dužu os grada. Najveći je dio rapskih kulturnih spomenika smješten upravo uz Gornju ulicu na poluotoku (Sl. 2.).

1 MURAJ, 2004.

2 MURAJ, 2009.

3 Značenje i podrijetlo imena grada najvjerojatnije je nastalo od ilirskog *Arba* (mrk, taman, zelen i sl.). Grad Rab spominje se 10. g. pr. Kr. u jednom rimskom dokumentu kada liburnijsku zajednicu car Oktavijan August proglašava municipijem (gradom) i daje mu samostalnost. Godine 70. to upravo opisuje rimski geograf i pisac Plinije Stariji i spominje Rab pod imenom *Arba*. [DOMIJAN, 2007: 17 i 21]

4 Miljenko Domijan (Rab, 1946.), povjesničar umjetnosti i istraživač povijesne baštine, od 1970-ih godina radi u Zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zadru, a od 1977. ravnatelj je Zavoda. Sredinom 1990-ih godina imenovan je glavnim konzervatorom u Upravi za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u RH, a od travnja 1999. do srpnja 2001. obavlja dužnost pomoćnika ministra kulture za zaštitu kulturne baštine. [http://www.mzopu.hr/default.aspx?id=6789]

5 DOMIJAN, 2007: 76-83

6 Zvonik crkve sv. Marije Velike (katedrale), zvonik crkve sv. Andrije i zvonik crkve sv. Ivana Evanđelista jesu romanički, a zvonik crkve sv. Justine (treći u nizu od vrha poluotoka) jest barokni.

7 Samostanski sklop prvi se put spominje potkraj 12. st., iako su u njemu benediktinke boravile još u 11. st. Franjevci ga preuzimaju u 2. pol. 13. st., a franjevci konventualci sredinom 15. st. Crkva i samostan sv. Ivana Evanđelista napušteni su 1783. god. i polako propadaju. [BRUSIC, 1926. /?/: 162-164]

8 BARIC, 2001: 66

Potkraj 19. stoljeća velik je broj zgrada u povijesnoj jezgri napuštene ili se u postojeće palače useljavaju novi sadržaji (hoteli, restorani i sl.). Početkom 20. stoljeća ruše se gradske zidine prema luci radi izgradnje hotela u neostilovima i grade se privatne rezidencije za odmor. Nakon sloma Austro-Ugarske Monarhije Rab ulazi u novostvorenu Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevinu SHS), koja je 1929. preimenovana u Jugoslaviju. Razdoblje nakon Prvog svjetskog rata obilježeno je uređenjem starih i gradnjom novih hotela, vila, penzionara, gostionica, restorana i kupališta. Naš uvaženi konzervator Miljenko Domijan⁴ opisuje i oštro kritizira novonastale građevine u povijesnoj jezgri tijekom cijeloga prošlog stoljeća te ih naziva eklektičkom, 'tingl-tangl' arhitekturom i ogledalom neukusa.⁵

VILA BANA PEROVIĆA

BAN PEROVIĆ'S VILLA

Mikrolokacija – Gornja ulica nalazi se u uzvišenijem dijelu grada, teče usporedno s izduženim poluotokom i duž nje su smješteni gotovo svi važniji sakralni objekti i zvonici. Rab je poznat po svoja četiri zvonika.⁶ Zvonik uz ostatke crkve sv. Ivana Evanđelista posljednji je u nizu od vrha poluotoka na kojem se nalazi stara gradska jezgra. Sjeverno od sakralnog sklopa sv. Ivana Evanđelista nalazi se zemljište na kojem je 1932. godine izgrađena vila koja je tema ovoga članka (Sl. 2. i 14.).

Ovaj je sakralni graditeljski sklop do 20-ih godina 20. stoljeća zapušten i pretvoren u ruševine.⁷ Zapadni je dio samostanskih zgra-

da u cijelosti porušen. Za gradnje vile uništen je arheološki prostor na tome dijelu, čime je napravljena velika šteta spomeničkoj baštini.⁸ Iako nešto blaže intonirana kritika, ali u osnovi ista, jest i Domijanova prosudba o gradnji vile Perović: „...Na dijelu samostana sv. Ivana gradi se kuća za odmor bana Perovića obilato se koristeći građevinskim materijalom i potpuno mijenjajući sliku ulice s visokim zaštitnim ogradnim zidom.”⁹ Vlasnik zemljišta bila je crkva, koja više nije bila zainteresirana za zemljište. Nikomu ne odgovara, a osobito gradskoj upravi, da zemljišta u povijesnoj jezgri ostanu prazna. Pretpostavlja se da je politički utjecaj i odluka o gradnji privatne luksuzne vile na moru bila odlučujuća. Danas su ostaci spomenutoga sakralnog sklopa konzervirani i prikladno prezentirani, te tvore urbani arheološki park. U konzervatorskim radovima, koji su trajali od 1991. do 1995. godine, obnovljen je romanički zvonik i ostaci crkve, s posebnim naglaskom na rekonstrukciji i djelomičnoj rekonstrukciji svetišta s deambulatorijem.¹⁰

Suvremeni pristup zaštite strogo osuđuje primjere aktivnog narušavanja gradskoga naslijeđenog tkiva. Danas je zaštita i očuvanje kulturne baštine organizirana društvena brigada i provodi se u skladu s propisanim normativnim pravilima, kao što su zakoni, nacionalne i međunarodne povelje, rezolucije i preporuke, te pravno reguliranim službama zaštite. Suvremeni pristup dopušta različite metode intervencija različitih razina i opsega.¹¹ Ima više razina intervencija – od potpunog respektiva prema zatečenoj situaciji, radikalnih zahvata (rekonstrukcija) do potpunog nove izgradnje. Intervencija – zahvat uvijek znači gubitak određene kulturne vrijednosti. Odaбир potrebne razine intervencije ovisi o vrsti i karakteru povijesne zgrade, njenu fizičkom stanju, klimatskim uvjetima, uzrocima propadanja i unaprijed očekivanim rezultatima tretiranja kulturnog dobra. Do gubitka velikog broja građevina dolazi zbog nepostojanja istraživačkog okvira identifikacije i loše zaštite baštine.

Investitor i arhitekt – Investitor vile bio je dr. Ivo Perović,¹² ban Savske banovine Kraljevine Jugoslavije od 1931. do 1935. godine,¹³ a projektant Egon Steinmann, mladi zagrebački arhitekt. U zagrebackomu kulturnom prostoru Egon Steinmann prisutan je početkom tridesetih godina 20. stoljeća. Nakon četiri godine rada u Građevinskoj direkciji, zbog promjena u državnim službama Steinmann je 1929. godine zaposlen u Tehničkom odjeljenju Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu, gdje radi sljedećih deset godina. Početkom tridesetih godina Steinmann izvodi svoja najpoznatija djela – Kliniku za ortopediju na Šalati 1930. i sklop gimnazija u Krizanićevoj ulici 1932. godine. On ce do Dru-

SL. 2. POLOŽAJ NEKADANJE VILE BANA PEROVIĆA U POVIJESNOJ JEZGRI RABA. LEGENDA: 1 – NEKADANJA VILA BANA PEROVIĆA, DANAS NARODNA KNJIŽNICA U GORNJOJ ULICI 21; 2 – ZVONIK I OSTACI CRKVE SV. IVANA EVANĐELISTA; 3 – CRKVA SV. KRIŽA; 4 – GORNJA ULICA; 5 – SREDNJA ULICA; 6 – DONJA ULICA; 7 – CRKVA SV. JUSTINE; 8 – SAMOSTAN SV. ANDRIJE; 9 – ZVONIK KATEDRALE; 10 – KATEDRALA UZNESENJA BLAŽENE DJEVICE MARIJE; 11 – SAMOSTAN SV. ANTUNA OPATA

FIG. 2 LOCATION OF THE BAN PEROVIĆ'S VILLA IN THE HISTORIC CENTRE OF RAB. LEGEND: 1 – THE FORMER VILLA, TODAY THE PUBLIC LIBRARY IN 21 UPPER STREET; 2 – BELFRIES AND REMAINS OF THE CHURCH OF ST JOHN THE EVANGELIST; 3 – ST CROSS CHURCH; 4 – GORNJA ULICA (UPPER STREET); 5 – CENTRAL STREET; 6 – LOWER STREET; 7 – CHURCH OF ST JUSTINA OF PADUA; 8 – MONASTERY OF ST ANDREW; 9 – CATHEDRAL BELFREY; 10 – CATHEDRAL OF THE ASSUMPTION OF THE BLESSED VIRGIN MARY; 11 – MONASTERY OF ST ANTHONY ABBOT

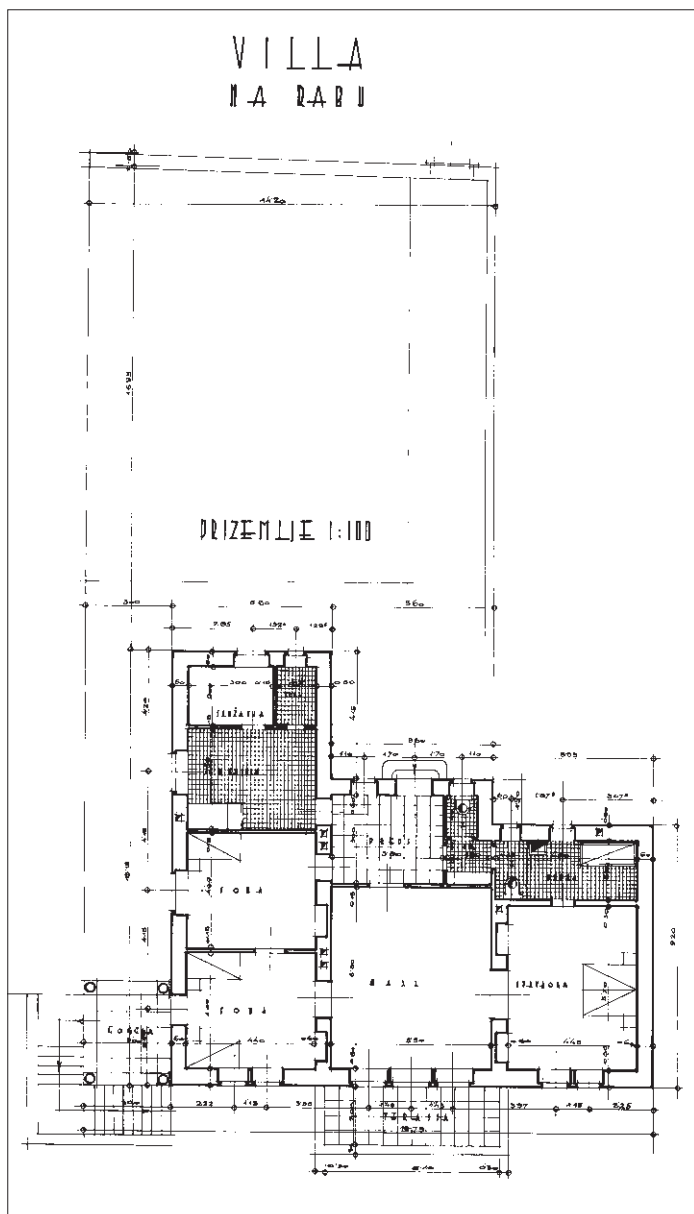
9 DOMIJAN, 2007: 78

10 Podrijetlo bazilike je ranokršćansko, a nalazi se na mjestu antičke građevine. Trobrodna bazilika podijeljena je na glavni, znatno širi brod i na dva bočna, uza broda sa po sedam pari stupova i osam lukova (protoromanika 2. pol. 11. st.). Na kraju južnog zida crkve, uza samo svetište podignut je u drugoj polovici 12. stoljeća romanički zvonik kvadratne osnove.

11 Metode aktivnog pristupa graditeljskom naslijeđu: konzervacija – održavanje – konsolidacija – zaštitni dodaci, adaptacija – revitalizacija, rekonstrukcija (anastilozna), restauracija, rekonstrukcija, interpolacija i dopuna u povijesnim sredinama, dislokacija, replika i muzeji na otvorenom te nova izgradnja s povijesnim reminiscencijama. [MARASOVIĆ, 1985: 122-169]

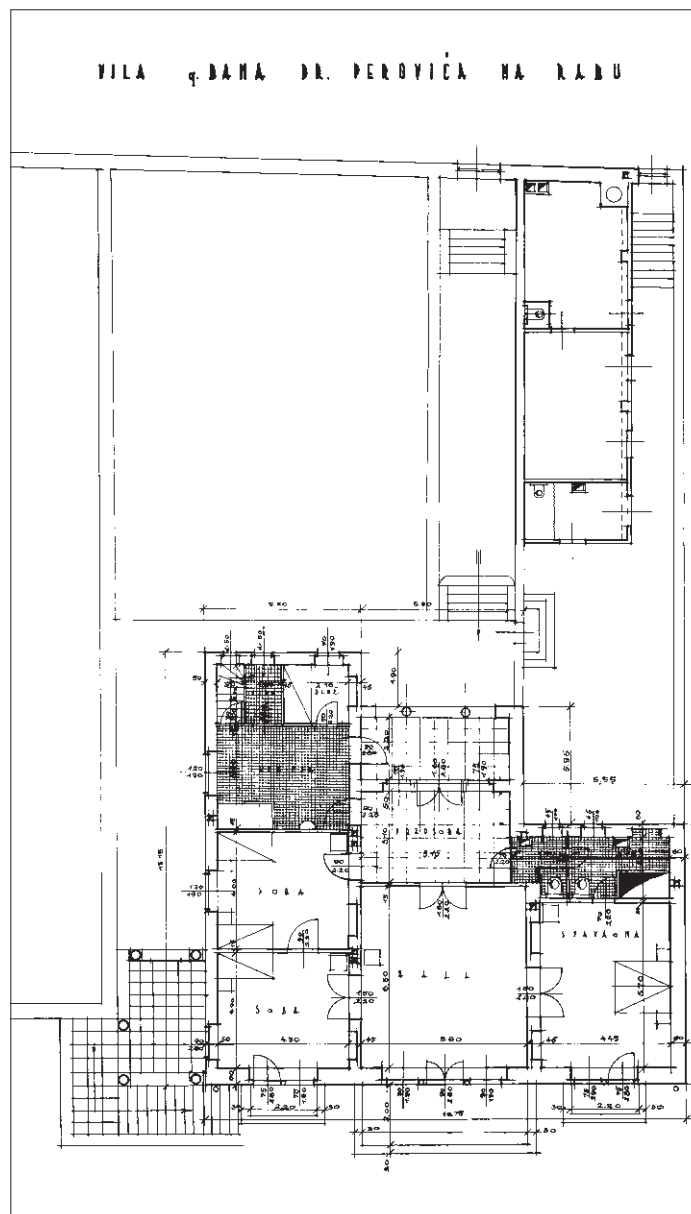
12 Ivo Perović (Arbanasi, 1881. – Rijeka, 1958.), veliki župan splitske oblasti, pomoćnik ministra unutarnjih poslova, a od 1931. godine ban Savske banovine i kraljevski namjesnik maloljetnoga kralja Petra II. Karadordevica od listopada 1934. do ožujka 1941. god. Poslije Drugoga svjetskog rata Okružni sud u Beogradu osudio ga je, kao kraljevskoga namjesnika, na 11 godina zatvora, oduzeo mu sva građanska prava i konfiscirao imovinu.

13 Godine 1929. Kraljevina SHS podijeljena je na 9 banovina: Dravsku, Vrbasku, Primorsku, Drinsku, Zetsku, Duvanjsku, Moravsku, Vardarsku i Savsku. Hrvatska je najvećim dijelom ušla u sastav Savske i Primorske banovine. Savska banovina imala je Kraljevsku banku upravu. Ban je bio strogo podređen središnjoj vladi u Beogradu, bez ikakve veze s pravom tradicijom banske časti.

SL. 3. VILA BANA PEROVIĆA U RABU, TLOCRT, NEIZVEDENO, 1932., IZVORNO MJERILO 1:100

FIG. 3 BAN PEROVIĆ'S VILLA IN RAB, PLAN, UNEXECUTED, 1932, SCALE 1:100

SL. 4. VILA BANA PEROVIĆA U RABU, TLOCRT, IZVEDENO, 1932., IZVORNO MJERILO 1:100

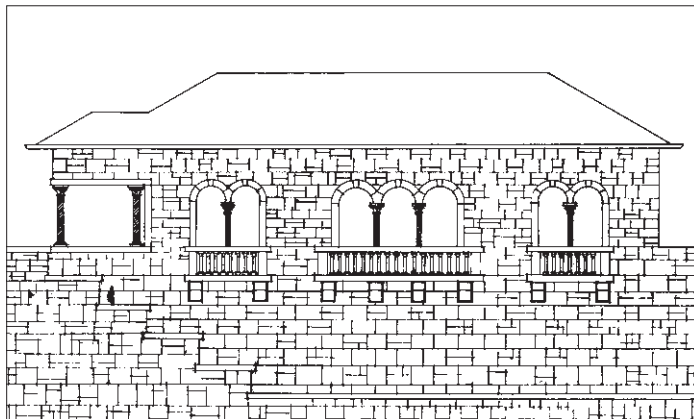
FIG. 4 BAN PEROVIĆ'S VILLA IN RAB, PLAN, EXECUTED, 1932, SCALE 1:100

goga svjetskog rata izvesti još nekoliko javnih građevina u Zagrebu, kojima zaokružuje opus svoje osnovne teme – javne arhitekture obilježene modernim izričajem.¹⁴ Vila u Rabu danas je poznata kao 'banova' vila i jedini je primjer vile izvedene tijekom 1932. godine prema Steinmannovu projektu na jadranskoj obali.

Projektiranje stambenih zgrada proizlazi iz integralnog razmatranja svih utjecaja (socijalnih, zdravstvenih, ekonomskih, ekoloških, tehničkih i sl.). Pri projektiranju vila vodi se ponajprije računa o vjetru, suncu i pogledu. Vila, ljetnikovac ili ladanjska kuća¹⁵ luksuzno je uređena stambena građevina, raskošna građevina za odmor i razonodu, karakteristi-

¹⁴ Egon Steinmann (Karlovac, 1901. – Zagreb, 1966.), arhitekt, diplomirao 1924. na Arhitektonskom odjelu Kraljevske visoke tehničke škole u Zagrebu. Izvedene javne građevine u Zagrebu: Fizikalni institut na Marulićevu trgu 19 (1927.-1930.), Klinika za ortopediju na Salati (1929./1930.), sklop gimnazija u Krizanićevoj 4 (1930.-1932.), gimnastička dvorana i Sokolana u Kacicevoj (1933.), gimnazija u Kuslanovoj 59A (1934.-1937.), Pošta 2 u Branimirovoj 4 (1939.-1947.) i dr.

¹⁵ Vile (latinski *villa rustica* = seosko gospodarstvo), ladanjske kuće u blizini gradskih naselja, gradili su još stari Egipćani, Babilonci, Perzijanci, narodi Dalekog istoka (paviloni) i često Rimljani. U našem priobalju ladanjska je arhitektura obilježila nekoliko posljednjih stoljeća. Vile grade bogatije obitelji, i to izvan većih gradova, uz obale rijeka ili mora, na otocima, ali i u kontinentalnim područjima. U novije doba vila podrazumijeva obiteljsku samostojeću kuću za stanovanje ili odmor, s većim ili manjim vrtom u mirnoj gradskoj četvrti.

na veličinom i okolišem koji je hortikulturno uređen. Izgledom vile i okoliša vlasnik najčešće ističe svoju osobnost i ukus. Individualna narudžba je interno pitanje investitora i arhitekta.

Pišuci ovaj članak, osobito me dodatno zaintrigiralo istraživanje o povezanosti arhitekta i investitora. Može se pretpostaviti da je to na početku tridesetih godina bila poslovna suradnja. U djelokrug djelovanja jednog bana pripada nazočnost na svim svečanim otvorenjima novih javnih građevina, gdje bi uz druge uvažene osobe održao govor i predao ih na uporabu korisnicima. Tako je ban Ivo Perović, po službenoj dužnosti, bio na svečanom otvorenju dviju Steinmannovih zgrada – novogradnje srednjih škola u Križanićevoj ulici 1932. godine¹⁶ i gimnastičke dvorane Učiteljske škole i Sokolane 1933. godine.¹⁷ Tijekom nekoliko sljedećih godina poslovne suradnje može se ustanoviti da su investitor i arhitekt postali prijatelji,¹⁸ ali se mladi arhitekt nije uspio nametnuti privatnom investitoru i provesti vlastite arhitektonske zamisli. U doba stvaranja projekta Egonu Steinmannu bilo je 30 godina.

Nažalost, nema pisane dokumentacije arhitekta o vili bana Perovića u Rabu, ali postoji

bogata i vrijedna fotodokumentacija izgradnje vile u privatnoj zbirci.¹⁹ Također je zanimljivo da u svome životopisu i popisu arhitektonskih djela arhitekt ne navodi spomenutu vilu.

PROJEKT I REALIZACIJA DESIGN AND EXECUTION

Parcela se nalazi u sjeveroistočnom dijelu povijesnoga grada Raba, danas u Gornjoj ulici 21, s jugozapadne strane. Izdužena parcela pravokutnog oblika, širine 19,75 m uz ulicu i dubine 32,10 metara ($P = 634 \text{ m}^2$), pruža se u smjeru sjeveroistok-jugozapad i blago se uzdiže prema zapadu. Vili pripada i zemljište širine 21 m, koje se strmo spušta i prati prirodnu strminu terena do morske šetnice. Gledano s morske strane, vila je smještena na vrhu strme padine oko 20 m nad morem. Jugozapadno morsko pročelje izrasta iz postojećega kamenog zida nekadašnjih samostanskih zgrada (vidi poglavlje: Mikrolokacija), slijedi konfiguraciju okoliša, koji je, nedvojbeno, ovdje u središtu arhitektove pozornosti. Impostacijom građevine u dubinu parcele, na postojeći zid, ostvarena je pogodnost osunčanja, vizura te sklada prirodnog i artifičijalnog. Prema ulici parcela je zatvorena visokim kamenim zidom (oko 4 m). Slobodnostojeći zid od krupnih klesanaca odvaja dvorište od ulice i naglašava klasičnu povijesnu situaciju. Ulazi se u dvorište kroz ulični neogotički kameni portal. Staza, širine 2 m i duljine 15 m, vodi do glavnog ulaza vile. Ulaz u vilu viši je za oko 2 m od razine Gornje ulice, a visinska razlika svladana je s dva prilazna stubišna kraka sa po 6 visina. Sjeverno od spomenute staze nalazi se vrt ($P = 14,20 \times 16,95 = 240,69 \text{ m}^2$). Izravan pristup moru ostvaren je stubištem i stazom širine 1,6 m, koja se spušta kroz autohtono zelenilo do šetnice i morske obale.

Iz sačuvane arhivske dokumentacije²⁰ saznajemo o tadašnjim razmišljanjima prilikom

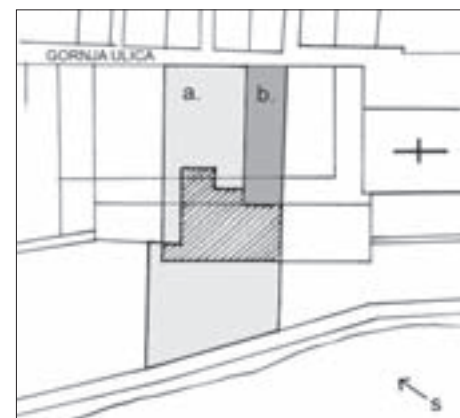
SL 5. VILA U RABU, JUGOZAPADNO (MORSKO) PROČELJE, PRVA VARIJANTA S BLAGIM NAGIBOM KROVNIH PLOHA, 1932., IZVORNO MJERILO 1:100

FIG. 5 BAN'S VILLA, SOUTHWEST (SEA-FACING) FAÇADE, FIRST VERSION WITH SLIGHTLY SLANTED ROOF, 1932, SCALE 1:100

SL 6. SJEVEROISTOČNO (DVORIŠNO) PROČELJE, IZVEDENO, 1932., IZVORNO MJERILO 1:100

FIG. 6 NORTHEAST (COURT-FACING) FAÇADE, EXECUTED, 1932, SCALE 1:100

SL 7. SITUACIJA VILE U GORNJOJ ULICI; IZVORNO MJERILO 1:1000. LEGENDA: A – VELIČINA PARCELE U PRVOJ VARIJANTI; B – POVEĆANJE PARCELE U DRUGOJ VARIJANTI
FIG. 7 SITE PLAN OF THE VILLA IN UPPER STREET; SCALE 1:1000. LEGEND: A – SIZE OF THE PLOT IN THE FIRST VERSION OF DESIGN; B – ENLARGED PLOT IN THE SECOND DESIGN

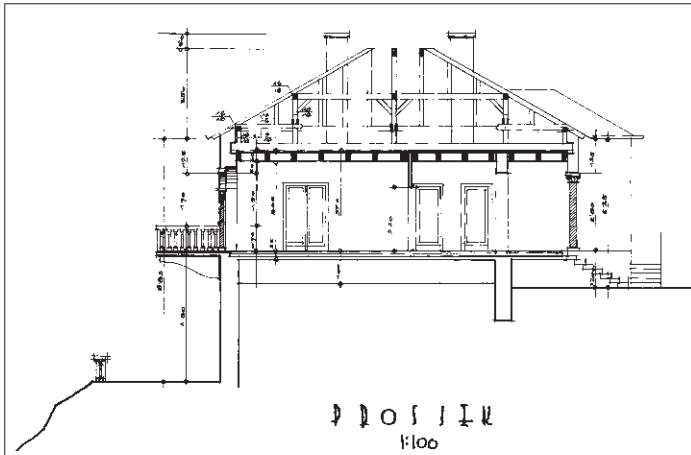
16 Svečano otvorenje novogradnje srednjih škola u Križanićevoj ulici 4-4a bilo je 14. rujna 1932. [MURAJ, 2004: 56]

17 Svečano otvorenje gimnastičke dvorane Učiteljske škole i Sokolane u Kačićevoj ulici 23 bilo je 1. prosinca 1933. [MURAJ, 2004: 76]

18 Dr. Ivo Perović i Aleksandar Stakić bili su svjedoci na vjenčanju Egonu Steinmannu i Rozi Hollnsteiner 1937. godine u Zagrebu. [Vjenčani list, 11.10.1937., Zbirka ob. Muraj]

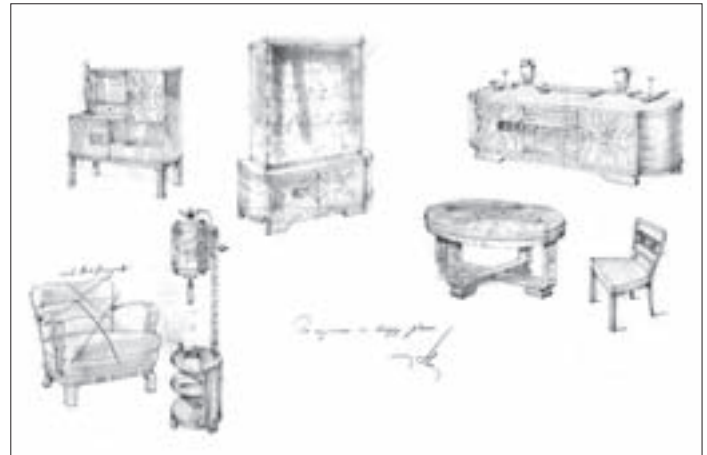
19 Zbirka ob. Muraj

20 Cjelokupno gradivo Savske banovine (1929.-1939.) nalazi se u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, pa se tako i kompletni građevinski nacrti vile g. bana dr. Perovića u Rabu čuvaju u Zbirci građevinskih nacrti, sign. f. 1.905; XXIX-23; stambeni objekti: Rab, vila 1930. Nacrt u 9 listova, M. 1:100, ozalid kopija 34x47 cm: tlocrt prizemlja i situacija M. 1:1000 (2 lista: prva i druga varijanta), pročelja (2 lista), presjek (2 lista: prva i druga varijanta) i krovšte, perspektiva – vizura s mora i interijer (2 lista). Perspektiva i interijer (namještaj) imaju potpis arhitekta Steinmanna.

SL. 8. POPREČNI PRESJEK, IZVEDENO, 1932., IZVORNO
MJERILO 1:100
FIG. 8 CROSS SECTION, EXECUTED, 1932, SCALE 1:100

SL. 9. SKICA NAMJESTAJA, 1932.
FIG. 9 SKETCH OF THE FURNITURE, 1932

SL. 10. IZVEDBA ARMIRANOBETONSKIH KONZOLA ZA
BALKONE. E. STEINMANN S NACRTOM (SJEDI U PRVOM
PLANU) NA GRADILISTU.
FIG. 10 EXECUTION OF REINFORCED CONCRETE CANTILEVER
BALCONIES. IN THE FOREGROUND E. STEINMANN WITH THE
BLUEPRINT ON THE CONSTRUCTION SITE

arhitektonskog projektiranja vile. U istoj godini nastala su dva projekta: prva varijanta (neizvedena; Sl. 3.) i druga varijanta prema kojoj je vila izvedena (Sl. 4.). U drugoj (izvedenoj) varijanti znatno je povećana površina parcele (Sl. 7.). U širini južnoga, uvučenog dijela gabarita kuće dodan je dio parcele ($P = 5,55 \times 25 \text{ m} = 138,75 \text{ m}^2$), tako da se cijeli sklop sastoji od jednokatne stambene vile i gospodarskog dijela, ograđenog visokom ogradom od okolnih parcela, sve logično povezano putovima – setnicama, ogradnim kamenim zidovima, stubama i terasama.

Tlocrtna organizacija – U oba projekta vila je jednostavna prizemna građevina sa složenim (raščlanjenim) krovom, projektirana kao ljetnikovac za bana Perovića i njegovu obitelj.²¹ Tlocrtni oblik vile je nepravilan izduženi pravokutnik s izbačenim volumenima prema dvorišnoj strani, koji je postavljen s duljom osi usporedno s ulicom sa sjeverozapadne strane. U obje varijante projekta širina je vile 19,75 m, a duljina 9,20 m (jugozapadno pročelje) i 15,15 m (sjeverozapadno pročelje).²² Prizemna vila razvedenih tlocrtnih dimenzija ima bruto površinu od 197,50 m² (Sl. 4.).

U oba projekta zadržano je isto rješenje stambenoga koncepta. Stambena reprezentativna cjelina smještena je na jugozapadnoj strani i ima pogled na more, a sekundarne prostorije okrenute su na dvorišnu stranu. Reprezentativnu cjelinu čine međusobno povezane sobe: hall (36,5 m²), spavaonica (25,4 m²) i dvije sobe (po 18 m²). Gospodarski trakt stana sadrži kuhinju (16,2 m²), izbu (2,4 m²), sobu sluškinje (4,2 m²), kupaonicu (6,9 m²) i WC (3,8 m²). U sluškinjinu sobu ulazi se iz kuhinje, kao što je bio običaj u onodobnim građanskim kućama.

Razlika između projekata jest u vanjskom izgledu zgrade, manjim oblikovnim detaljima te u promjeni određenih dimenzija prostorija (manja površina sjeverne loggie i predsobe u prvoj, neizvedenoj varijanti) i manjim promje-

nama u tlocrtnoj dispoziciji gospodarskih prostorija. Prema prvoj zamisli vila je imala direktan ulaz, bez trijema.²³ U drugoj (izvedenoj) varijanti vrlo je zanimljivo rješenje uvučenog ulaza-trijema s dva stupa (Sl. 6. i 12.).²⁴ Ulazna vrata trijema arhitekt zatvara ustakljenom stijenom, pretvarajući ga u međuprostor vrta i pretprostora boravka. U nastavku ulaznog trijema nalazi se pretprostor koji vodi do halla – središnje prostorije vile. Većinu kvadrature zauzimaju četiri sobe, međusobno povezane u jedinstven stambeni prostor (jedna je soba ipak prolazna). Organizacija prostornih jedinica stvara kružni tok oko ulaznog predsoblja/predsobe (16 m²) i prostranog halla. Sa sjeverne bočne strane nalazi se još jedan trijem kao kontakt-zona između vanjskog i unutarnjeg prostora, ali i morske i dvorišne strane. Trijem/loggia je natkrivena terasa koja služi za izlazak iz sobe, izlazak u vrt ili silazak stubište i stazom (serpentinom) do setnice uz obalu. Loggia ima praktičnu namjenu zasjenjenoga mjesta ljeti, odnosno osunčanoga i zaštićenoga zimi.

U drugoj (izvedenoj) varijanti vili pripada i uska dugačka parcela ($P = 5,55 \times 24,8 = 137,64 \text{ m}^2$), na kojoj je projektirana jednokatna jednostrešna gospodarska zgrada površine 40 m² s dvije prostorije sa sanitarijama. Pomocna zgrada ima odvojeni ulaz iz Gornje ulice, stazu/prolaz iz koje se ulazi u spomenute prostorije, gospodarsko dvorište i ulaz u dvorište vile.

Interijer – Opus arhitekta Steinmanna pokazuje da se osim u ulozi arhitekta jednako uspješno dokazao i kao dizajner, oblikujući namještaj. U vili je velika pozornost posve-

²¹ Ivo Perović imao je suprugu i troje djece (dva sina i kćer).

²² HDA, tlocrti M. 1:100 sa situacijom M. 1:1000

²³ HDA, tlocrt M. 1:100, prva varijanta, neizvedeno

²⁴ HDA, tlocrt M. 1:100, druga varijanta, izvedeno

cena projektiranju unutrašnjeg uređenja prostora. Arhitekt je za interijer luksuzne vile odabrao stilizirani namještaj (Sl. 9.). Sačuvani crteži ukazuju na temu dekorativnog inventara, koji ujedno izražava i identitet vlasnika kuće.²⁵

Gradivo i konstrukcija – Kuća je građena klasično: od kamena i opeke. Konstrukcija se sastoji od zidanih zidova koji se pružaju u uzdužnom i poprečnom smjeru. Dijelom je zidana od opeke (debljina nosivih zidova 45 cm, pregradnih 15 cm), dijelom od kamena debljine 50-60 cm, a dijelom su izvedeni armiranobetonski konstruktivni elementi (istaci, nadvojni, konzole i sl.). Morsko pročelje i morsko prilazno stubište zidani su grubo obrađenim kamenom slaganim u pravilnim redovima. Ostala pročelja izvedena su u jednostavnom stilu, zbukana u svijetloj boji, bez ukrasa, s podnožjem. Pročelja u glatkoj žbuci kontrast su grubom kamenom zidu.

Svijetla visina prostorija iznosi 3,50 m. Vila ima drvenu stropnu konstrukciju (ukupne debljine 40 cm), nad kojom je dvostruka podroženička konstrukcija s nadozidom 70 cm. Nad cijelom zgradom izvedeno je drveno krovnište sa strehom i pokriveno kupama u vapnenom mortu. U prvoj varijanti drveno podroženičko krovnište, izvedeno dvostrukom visuljom, bilo je na svijetlom rasponu od 9,20 m, s nagibom krovnih ploha 22° i visinom sljemena krovne konstrukcije 2,50 m.²⁶ Povećanje tlocrta u središnjem dijelu vile (ulazni trijem) utjecalo je na promjenu krovne konstrukcije, nagib krovnih ploha i visinu sljemena. U izvedenoj varijanti drveno se krovnište na najvećem svijetlom rasponu od 12,05 m sastoji od svih dijelova podroženičkog krova. Nagib krovnih ploha iznosi 30°, a visina sljemena krovne konstrukcije 3,50 m (Sl. 8.).²⁷

Završna obloga vanjskih površina vile jest brušeni teraco u trijemovima (krupnozrnata mramorna zrnca – bijela, smeđa i crna), prilaznim stubama i pragu ulaznog portala (bijela i crna zrnca) te prani teraco na balkonima (bijela i crna zrnca). Staze su opločene kamenim pločama. Prilikom izgradnje vile dostava potrebnoga građevnog materijala odvijala se brodom s morske strane.

Stilske i oblikovne karakteristike – Oblikovanje obiteljske kuće jedan je od najosjetljivijih zadataka. U oblikovanju vile Perović očituju se izvori inspiracije u tradicijskoj arhitekturi, postojećem urbanitetu i arhitekturi romanike grada Raba. I u projektu i u izvedbi

vila je volumenom jednostavna građevina, skladno odmjerena i u detalju vrlo promišljena. Svi su elementi – kameni zid i klasični krov – tradicijski. Svojevrsna strogost arhitektonskog izraza postignuta je upravo tim elementima. Vila je razvedena forma s elementima koji plastički obogaćuju plošnost pročelja (trijemovi i otvori). Raspored i raznolikost otvora daju ritam cjelokupnoj kompoziciji. Arhitekt se ne ustručava upotrijebiti osnovne klasične forme – polukružni luk, stupove s bazom i kapitelima i sl. U oblikovanju vile upotrijebljeni su klasični dekorativni elementi (konzolni nosači balkona, balustrada na balkonima, arkade i tordirani stupovi balkonskih otvora, kamene tegle za cvijeće, korintski kapiteli stupova trijemova i dr.).

Oblikovanje vile (i tlocrtna dispozicija) uvjetovano je konfiguracijom terena i položajem vile na stromj stijeni morske obale i postojećem kamenom zidu. U početku stvaralačkoga procesa vila je trebala imati samo jedan balkon koji je dominirao morskim pročeljem (Sl. 1.).²⁸ U drugoj (izvedenoj) varijanti vila ima tri balkona na morskom pročelju (Sl. 5.). Izvedeno reprezentativno morsko pročelje simetrično je u odnosu na poprečnu središnju os, s bočnim ulaznim trijemom na sjevernoj strani, raščlanjeno s tri otvora i tri balkona. Otvori na morskom pročelju izvedeni su dekorativnim elementom tordiranih stupova i stiliziranim kapitelima (središnja trifora i dvije bočne bifore, s polukružnim završetkom). Armiranobetonski balkoni prate ritam otvora. Srednji, najveći balkon (5,8×2,0 m) oslonjen je na tri konzole, a bočna dva manja balkona (2,2×1,2 m) na po dvije konzole. Armiranobetonski konzolni istaci balkona varijanta su karakterističnih rapskih akcenata (Sl. 10. i 11.). Arhitekt oponaša oblike koji su u prošlosti bili na repertoaru oblikovnog izraza i kombinira reminiscencije na ranija razdoblja (središnji je trodijelni otvor halla poput neorenesansne trifore, balkon izgleda poput neorenesansnog balkona s balustradom, glavni ulazni portal doima se poput neogotičkog portala okolnih palača i sl.). Svi spomenuti detalji u ovom primjeru svjedoče o kompleksnoj slojevitosti Steinmannove arhitekture ukorijenjenoj u klasičnom arhitektonskom izričaju.

Kuća je koncipirana funkcionalnim tlocrtnim rješenjem i jasnim diferenciranjem sadržaja po horizontali (dnevni, spavaci i gospodarski trakt). To je stan s potrebnim komforom koji pruža dobru komunikaciju unutar stana, brojne pomoćne prostorije, kao i dobro osvijetljenje i prozračivanje svake prostorije.

Današnje stanje – Vila je izvedena prema projektu arhitekta Steinmanna i dovršena u studenom 1932. godine (Sl. 15-17.). Obitelj Perović je nakon Drugoga svjetskog rata os-

SL. 11. POGLED SA SJEVERA NA MORSKO PROČELJE PREMA JUGU. BALKONI U IZGRADNJI, BEZ OGRADE I ZAVRŠNE OBLOGE. E. STEINMANN (SJEDI) NA SREDNJEM BALKONU.
FIG. 11 NORTH VIEW OF THE SEA-FACING FAÇADE; CONSTRUCTION OF BALCONIES WITHOUT FENCES AND FINALISATION; E. STEINMANN (SITTING) ON THE MIDDLE BALCONY

SL. 12. SJEVEROISTOČNO (DVORIŠNO) PROČELJE NAKON IZGRADNJE I UREĐENJA VRTA
FIG. 12 NORTHEAST (COURT-FACING) FAÇADE, AFTER THE CREATION OF GARDEN

SL. 13. SJEVEROISTOČNO (DVORIŠNO) PROČELJE, DANAŠNJE STANJE
FIG. 13 NORTHEAST (COURT-FACING) FAÇADE, PRESENT STATE

25 HDA, interijer (2 lista)

26 HDA, presjek, prva varijanta, neizvedeno

27 Vezne grede 21/24 cm, stupovi 18/18 cm, klijesta 2×9/18 cm, podrožnice 16/18 cm, ruke, rogovi 13/16 cm i dr. [HDA, presjek, druga varijanta, izvedeno]

28 HDA, perspektiva – vizura s mora

SL. 14. POGLED S MORA PRIJE IZGRADNJE VILE NA LOKACIJU I ZVONIK UZ OSTATKE CRKVE SV. IVANA EVANDELISTA. STRELICA OZNACAVA BUDUĆI POLOŽAJ VILE.

FIG. 14 SEA VIEW OF THE CONSTRUCTION SITE OF THE VILLA (MARKED WITH THE ARROW) AND THE REMAINS OF THE CHURCH OF ST JOHN THE EVANGELIST

tala bez ikakva obiteljskog nasljedstva (imovine i novca).²⁹ Vila nije ostala vlasnička cjelina pa je cijeli sklop tako dijelom uništen. U zgradi je bilo sjedište Općinskoga komiteta Saveza komunista Jugoslavije i Hrvatske do devedesetih godina 20. stoljeća. U tom je razdoblju vila nekoliko puta preuređena, dograđena i prenamijenjena. Naknadnom su intervencijom prozori na dvorišnom sjeveroistočnom pročelju zamijenjeni. Izvorni drveni prozor veličine 70/90 cm i dva okrugla drvena prozora promjera 50 cm zamijenjeni su neogotičkom kamenom triforom i malim kriznim kamenim prozorom (Sl. 13.).

Nekadašnje gospodarsko dvorište i prilaz, tj. vanjski prostor između vile i gospodarske zgrade, dograđen je, sazidan i pretvoren u uporabni prostor, tako da su danas te dvije, nekad odvojene, zgrade fizički spojene u jednu cjelinu. Kameni zid gospodarske zgrade, izvorno bez otvora prema dvorištu vile, ima danas niz prozora koji osvjetljavaju prostorije što ih koristi Glazbena škola i mjesne klape.

Danas se u kući nalazi Narodna knjižnica i čitaonica grada Raba i Udruženje obrtnika Raba Obrtničke komore Rijeke. Knjižnica je u 'banovoj' vili otvorena 7. veljače 2003. godine.³⁰ U njoj se organiziraju kulturni programi (književni susreti, predavanja, izložbe i sl.). Ulaz u zgradu javne namjene kroz dvorište preko dvanaest stuba nije primjereno rješenje jer onemogućuje pristup teže pokretnim osobama. „Banova“ je vila privremeno rješenje do preseljenja u konačni prostor primjeren gradskoj knjižnici. Danas je građevina skrivena u zelenilu prednjeg vrta, kao i u visokom zelenilu na strmini između vile i mora (Sl. 18.).

ZAKLJUČAK – VALORIZACIJSKI ASPEKTI

CONCLUSION – EVALUATIVE ASPECTS

Arhitektura 20. stoljeća obuhvaća veliku raznovrsnost arhitektonskih izraza. Tridesete godine 20. stoljeća nisu ujednačeno stilsko razdoblje. Većina građevina, osobito u individualnoj izgradnji, odgovara oblikovnim smjernicama moderne. Arhitekti su u gradnji privatnih vila mogli nametnuti nove ideje i provedbu vlastitih arhitektonskih izraza i tada avangardnih principa. Tih godina nastaju i javni sukobi o primjerenosti nove arhitekture uz postojecu povijesnu (najpoznatija teorijska rasprava V. Brajević – K. Strajnić).³¹ Protiv moderne arhitekture nisu djelovale samo glasine već i konkretan zakonski propis. U „Građevinskom zakonu“ koji je donesen 1931. godine bila su regulirana pitanja vezana za izgradnju gradova. Oblikovni parametri bili su propisani u III. poglavlju: Uredajni propisi u čl. 22-25. Svaka je građevina morala „...sa svake od vidljivih strana biti arhitektonski oblikovana u skladu s mestom i okolinom. Dozvola za zidanje nije se mogla izdati za one građevine koje bi ružile sliku kraja, ulice, mesta“.³² Oblikovni propis Građevinskoga zakona propisao je i to „da u istorijskim predelima slika mesta ne smije ništa da izgubi novogradnjom“.³³

Velik broj arhitekata projektira i izvodi obiteljske kuće i vile smještene uz morsk obalu na Jadranu. Inače, predstavnici avangardne arhitekture 'pokleknuli' su pred brojnim povijesnim spomenicima, pred lokalnim materijalom (kamen) i tradicionalnim formama (lukovima, stupovima i sl.).³⁴ Navodim zaključke Tomislava Premerla koje je cjelovito izložio u svome pregledu hrvatske moderne arhitekture između dva rata: „...U Hrvatskom primorju i Dalmaciji moderna se arhitektura našla u čudnoj poziciji. Osobito se to odnosi na veće gradove Split i Dubrovnik, kojih je osnovna vrijednost bila vrlo izrazita i povijesno znakovita arhitektura.“³⁵ Nadalje slijedi: „...Moderna arhitektura svojim agresivnim

SL. 15. POGLED S MORA NA JUGOZAPADNO PROČELJE VILE NAKON IZGRADNJE

FIG. 15 SEA VIEW OF THE SOUTHWEST FAÇADE OF THE VILLA, AFTER CONSTRUCTION

²⁹ ZENIC, 2009.

³⁰ Narodna knjižnica Rab djelovala je u sastavu Puckoga otvorenog učilišta Rab do kraja 2006. godine, kada postaje samostalna ustanova. Knjižnica je smještena u tri međusobno povezana prostora (prije sobe) veličine 110 m². Opremljena je postojećim namještajem i dijelom novim. U knjižnici je organizirana čitaonička usluga, internet i zbirka neknjižne građe. [ČRNJAR, 2003: 22]

³¹ Polemika između kritičara umjetnosti i dubrovackoga konzervatora Koste Strajnića te urednika splitskog časopisa „Novo doba“, Splićanina Vinka Brajevića. Strajnić je podupirao prodor avangardne moderne arhitekture u Dalmaciji, osobito na dubrovackim lokacijama. [KEČKEMET, 1976: 68-69 i 73]

³² KAHLE, 2005: 124

³³ KEČKEMET, 1976: 78

naletima nije lako probijala put do realizacije u ovim krajevima. Cijeli je morski pojas uglavnom u novoj izgradnji ostao vezan za tradiciju, pa o modernoj arhitekturi možemo govoriti tek imajući pred očima neostvarene projekte i samo rijetke eksczesne primjere.”³⁶ Ostvarenja moderne arhitekture afirmirao je kasnih tridesetih godina stambenim zgradama i obiteljskim kućama u Primorju Kazimir Ostrogović,³⁷ a u okolici Dubrovnika Nikola Dobrović.³⁸

Vila bana Perovića nastala je u trenutku kad je moderna arhitektura već bila zastupljena u našim krajevima. Arhitektov ambivalentni odnos i prema modernoj i prema povijesnoj arhitekturi opisao je arhitekt Jurčić u članku posvećenom njegovim zagrebačkim realizacijama.³⁹ Uz javnu arhitekturu koja je u Steinmannovu projektantskom djelovanju do Drugoga svjetskog rata bila njegovo osnovno opredjeljenje, on je realizirao dva ostvarenja u Zagrebu na temu individualnog stanovanja.⁴⁰ U oblikovanju obiteljskih kuća Steinmann je bio suzdržan i sklon tradicionalnom oblikovanju.

Jednokatna vila Perović svojim se izrazito bogatim tradicionalnim i stilskim arhitektonskim izrazom razlikuje od većine suvremenih Steinmannovih realizacija. Naravno, iz današnje perspektive i povijesne distance od gotovo osamdeset godina možemo samo nagađati o razlozima, ukusima, odlukama graditelja i investitora. Ako je to i bio iskaz posebnih zahtjeva investitora, možemo zaključiti da su i projektant i investitor bili nadahnuti prethodnim stilskim razdobljima. Vila se nalazi na biranoj lokaciji, na istaknutu položaju u zahtjevnom povijesnom i prirodnom okruženju pa se izgradnja sukladno citiranim odredbama onodobnoga Građevinskog zakona trebala prilagoditi okolnom ambijentu primjenom tradicionalnih materijala, oblika i detalja.

Veza s tradicijom nije samo upotreba materijala (kamen i kupa), detalja i oblik krova

SL. 16. POGLED S BRODA SA SJVEROZAPADA I POLOŽAJ VILE U VIZURI GRADA, KOLOVOZ, 1933.

FIG. 16 VILLA IN THE URBAN SETTING, NORTHWEST VIEW FROM A SHIP, AUGUST, 1933

nego i karakter cjeline i ozračje sklada vile. Nasjedanje na stari kameni zid može se shvatiti i kao simbolički čin oslanjanja na ‘čvrste temelje’. Novo rješenje kojim se respektira povijesni ambijent ovisilo je o arhitektonskom izrazu što ga u sebi nosi svaki pojedini projektant. Zahtjevana zadaća uklapanja u rapsku srednjovjekovnu urbanu strukturu Steinmann postiže tradicionalnim izričajem, bez agresivna ekscesa. Arhitekt je nastojao odabrati takvu mjeru nove kuće koja ne bi narušila cjelokupnu mjeru grada i vizualno jedinstvo poluotoka. S druge strane, Steinmannova je arhitektura nedvojbeno zasnovana na racionalnim i funkcionalnim načelima. Tlocrtni koncept ove vile nije tradicionalan, riješen je grupiranjem prostorija strogo prema funkciji. Vila u Rabu potvrđuje slojevitost i divergencije Steinmannove arhitekture u suglasju s tradicijom grada.

SL. 17. NA BALKONU VILE: BAN IVO PEROVIĆ (STOJI PRVI ZDESNA) I E. STEINMANN (SJEDI), STUDENI, 1932.

FIG. 17 ON THE VILLA BALCONY: BAN IVO PEROVIĆ (STANDING, FIRST ON THE RIGHT) AND E. STEINMANN (SITTING), NOVEMBER, 1932

SL. 18. POGLED NA VILU SA ZVONIKA SV. IVANA EVANĐELISTA, DANASNJE STANJE

FIG. 18 VIEW OF THE VILLA FROM THE BELFRY OF ST JOHN THE EVANGELIST, PRESENT STATE

34 Ljetnikovac u Cavtatu – Lavoslav Horvat, 1928.; ljetnikovac u Dubrovniku – Lavoslav Horvat, 1937.; vila Robić (Rosenberger) u Korčuli – Drago Ibler; vila Jaksic u Dubrovniku (Lopud) – Drago Galic, 1935. [PREMERL, 2006.]

35 PREMERL, 1990: 104

36 PREMERL, 1990: 105

37 U Malinskoj: kuća Koch, 1935.; kuća Einwalter i kuća Marčić, 1938. i kuća Majnarić u Crikvenici, 1936. [*** 2008: 22-25 i 30-33]

38 Vile u okolici Dubrovnika i na Lopudu [RADUČIĆ MAHEČIĆ, 2007: 29]

39 JURČIĆ, 1987: 31

40 Obiteljska kuća Steinmann, Jakiceva ulica 35, Zagreb, 1934. i vila B. U., Tuskanac 44, Zagreb, 1936./37. [MURAJ, 2004: 130-135]

LITERATURA BIBLIOGRAPHY

1. BARIĆ, I. (2001.), *Kulturni kapital rapske bastine, skice za strategiju kulturnog razvitka*, Grad Rab, Rab
2. BRUSIĆ, V. (1926. /?/), *Otok Rab*, Franjevački samostan sv. Eufemije, Zagreb
3. ČRNJAR, Lj. (2003.), *Narodna knjižnica Rab u novom prostoru*, „Novosti”, Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2/23: 22, Zagreb
4. DOMIJAN, M. (2007.), *Rab – grad umjetnosti*, Barbat, Zagreb
5. JURACIĆ, D. (1987.), *Tri zaboravljene zgrade*, „Arhitektura”, 40 (1-4 /200-203/): 30-34, Zagreb
6. KAHLE, D. (2005.), *Gradevinski propisi za grad Zagreb u razdoblju od 1919. do 1931. godine i Gradevinski zakon iz 1931. godine*, „Prostor”, 14 (1 /31/): 116-129, Zagreb
7. KECKEMET, D. (1976.), *Moderna arhitektura u Dalmaciji*, „Arhitektura”, 30 (156-157): 65-79, Zagreb
8. MARASOVIĆ, T. (1985.), *Aktivni pristup graditeljskom nasljeđu*, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb; Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet u Zadru, OOUR Split: Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Postdiplomski studij graditeljskog nasljeđa, Split
9. MILIĆ, B. (1995.), *Razvoj grada kroz stoljeća II, Srednji vijek*, Školska knjiga, Zagreb
10. MURAJ, I. (2004.), *Arhitektura moderne u djelu Egona Steinmanna*, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb
11. MURAJ, I. (2009.), *Povijesne zgrade u suvremenim uvjetima korištenja. Analiza na odabranim primjerima Egona Steinmanna*, disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb
12. PREMIERL, T. (1990.), *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata – nova tradicija*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb
13. PREMIERL, T. (2006.), *Moderna i kontinuitet ladanjske kulture – arhitekture*, u: *Kultura ladanja*, Zbornik Dana Cvita Fiskovića [ur. GRUJIĆ, N.], Institut za povijest umjetnosti: 261-270, Zagreb
14. RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (2007.), *Moderna arhitektura u Hrvatskoj 1930-ih*, Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, Zagreb
15. *** (2008.), *Arhitektura: Kazimir Ostrogović* [ur. GRIMMER, V.], „Arhitektura”, 55 (1 /28/), UHA, Zagreb

IZVORI SOURCES

ARHIVSKI IZVORI

ARCHIVE SOURCES

1. HDA – Hrvatski državni arhiv, Zbirka građevinskih nacrti, sign. f. 1.905; XXIX-23, Zagreb, Trg Marka Marulića 21
2. Zbirka obitelji Muraj, Zagreb

INTERNETSKI IZVORI

INTERNET SOURCES

1. ZENIĆ, D. (2009.), *Igra sudbine: kći savskog bana završila u splitskom domu za beskućnike*, Slobodna Dalmacija, Split, 21.3.2009.; www.slobodnadalmacija.hr/Mozaik/tabid/80/articleType/ArticleView/articleId/47028/Default.aspx
2. <http://www.mzopu.hr/default.aspx?id=6789>

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- Sl. 1., 3.-6., 8., 14. HDA, zbirka građevinskih nacrti
- Sl. 2. MILIĆ, 1995: 61 (nacrt doradila autorica)
- Sl. 9.-12., 15.-17. Zbirka ob. Muraj
- Sl. 13.-18. Foto: M. Mihalčić, 2004.

SAŽETAK

SUMMARY

THE 1932 BAN PEROVIĆ'S VILLA IN RAB BY ARCHITECT EGON STEINMANN

The paper presents the results of research on the work of architect Egon Steinmann. The target of the research was to discover and round off archival material that attests to Steinmann's architectural designs and realizations. The villa in Rab is one of the topics that have hitherto remained aside scientific and professional interests. Commissioned by Ivo Perović, the villa, known today as "ban's villa", was designed by architect Steinmann who oversaw its construction during 1932. The paper extensively presents and interprets this less known and unpublished Steinmann's architectural accomplishment and the only villa built according to his designs on the Adriatic coast.

Following the Second World War, the inheritance of the Perović family was seized and the villa was several times refurbished, extended and given new functions. Today it houses the Public Library of the city of Rab and Rijeka's branch of the Craftsmen Association of the Croatian Chamber of Commerce (21 Upper Street). The topic of this paper is a detailed description of the building, its location, design phases, construction, use and its present state. The paper also brings the results obtained in the research of original plans, architectural material from the architect's estate (original photographs) and analysis of the present state of the building.

This complex topic aims at explaining and evaluating an architectural accomplishment from the early 1930s by taking into consideration the villa's position in the urban fabric with the well-known panoramic view of the city comprising the west city walls, the layers of the peninsula's history and the problem of conservation and protection of the city's historic centre.

The island of Rab is situated in the northern part of the Adriatic and is one of the islands constituting the Kvarner Bay archipelago. The ancient city of Rab (Arba) was built with fortifications on a small peninsula. The largest part of the city's built heritage can be found in the city's centre whose urban structure was established mostly in the Romanesque period which explains the predominance of the Romanesque style. The north-western part of the island still features an orthogonal grid system with three streets running parallel to each other (Upper, Central and Lower Street). The villa built

for Ban Perović and his family is located in Upper Street, north of the church complex of St John the Evangelist, on the site of deserted and destroyed monastic buildings. Ivo Perović was the *ban* (governor) of *Savska banovina* (the Sava province) that formed part of the Kingdom of Yugoslavia from 1931 to 1935. In the beginning of the 1930s, architect Steinmann was employed at the Engineering Department of the Royal Administration of *Savska banovina* in Zagreb. During that time he created his most acclaimed buildings in Zagreb – the Orthopaedic Clinic in Šalata (1930) and grammar school in Krizanićeva Street (1932), both possessing characteristics of modern architecture.

All architectural plans of the Rab villa form today part of the Collection of architectural drawings at the Croatian State Archives in Zagreb. Elevations and the ground plan of the building were conditioned by the configuration of the site and its position on a steep sea cliff. The southwest, sea-facing façade grows out of the existing rock wall. The entire complex comprises a one-storey residential villa and husbandry buildings enclosed and separated from the neighbouring land with a high fence and connected with paths, boundary walls, stairs and terraces. Direct access to the sea is provided by the north porch and a serpentine path leading to present public promenade along the shore. The composite ground plan of the villa takes up altogether 197.5 m² and a husbandry building additional 40 m². The tripartite representative body of the villa faces the sea whereas subsidiary rooms face the courtyard (kitchen, store room, maid's room, bathroom and toilet). Spatial units were organized in a way as to enable circular movement around the vestibule and a spacious hall (nevertheless, one room is passable).

The one-storey villa was built from stone, brick and partly reinforced concrete. It contains complex roofing, that is, a wooden ceiling structure and wooden roof covered with half-round tiles. The representative sea-facing façade was built in stone and articulated with three window openings (the central arched three-light window and two arched two-light windows) and three balconies, while other three facades are covered with light-coloured mortar.

The design of the villa clearly draws on traditional architecture, the existing urban structure and historical architectural styles present in the city of Rab. The villa is a one-storey complex building embellished with elements which enrich the façades (openings and porches). The architect did not refrain from using the basic classical forms (semicircular arch, columns with bases and capitals and the like) as well as decorative elements (balustrades and corbels of the balconies, arcades and twisted columns of the balcony openings, Corinthian capitals of the porch columns, stone flowerpots and other). He appropriated forms belonging to the past repertoire of architectural expressions and combined them into reminiscences on earlier periods.

The architecture of the 1930s comprised a great variety of architectural expressions. The villa was created at the time when modern architecture was already present in Croatia. Its exceptionally abundant traditional architectural expression and style differentiate it from the majority of Steinmann's contemporary public buildings in Zagreb. From the present historical distance we can only assume the reasons behind the architect's and investor's choices.

The villa takes a prominent place in a relevant historical and natural landscape which was the reason its architecture had to be adapted to the surrounding environment with the use of traditional materials, forms and details. The complex task of conforming into the medieval urban structure of Rab was achieved with the use of traditional and moderate architectural expression. The architect tried to choose such a scale for his villa which did not disturb the overall scale of the city and visual integrity of the peninsula. On the other hand, Steinmann's architecture was unassailably based on the rational and functional architectural principles. The building was conceived with a functional ground floor and clearly differentiated housing facilities laid out horizontally (living, sleeping and husbandry areas). It represents a comfortable apartment with good communication between each space, numerous ancillary rooms and it enables good daylight illumination and air flow in each room. The villa in Rab attests to the complexity of Steinmann's architecture rooted in classical architecture.

IVA MURAJ

BIOGRAFIJA

BIOGRAPHY

Dr.sc. **IVA MURAJ**, dipl.ing.arh., diplomirala je na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1996., gdje je i zaposlena od 2000. godine kao znanstvena novakinja i viša asistentica na kolegijima Arhitektonske konstrukcije i Fizika zgrada. Odslušala je poslijediplomski znanstveni studij „Graditeljsko naslijeđe”, obranila magistarski rad „Arhitektura moderne u djelu Eгона Steinmanna” (2004.) i disertaciju „Povijesne zgrade u suvremenim uvjetima korištenja. Analiza na odabranim djelima Eгона Steinmanna” (2009.).

IVA MURAJ, PhD, Dipl.Eng.Arch., graduated from the Faculty of Architecture, Zagreb University, in 1996. Since 2000 she has been employed as senior teaching assistant for the courses Architectural Structures and Building Physics. She finished the postgraduate study programme in Architectural Heritage and obtained her MA degree with the thesis "Modern Architecture in Egon Steinmann's Oeuvre" (2004) and PhD with the thesis "Historical Buildings in Contemporary Use – Analysis of Selected Works by Egon Steinmann" (2009).

